

Lakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen esityksen johdosta rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi

Eduskunta on päätöspöytäkirjan ottein 19 päivältä kesäkuuta 1989 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen n:o 79.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist ja vt. lainsäädäntöneuvos Tapio Lappi-Seppälä oikeusministeriöstä sekä lainsäädäntöneuvos Mikko Könkkölä opetusministeriöstä oikeusministeriön edustajana, osastopäällikkö Martti Jaatinen oikeuskanslerinvirastosta, ylitarkastaja Reijo Pöyhönen sisäasiainministeriöstä, vs. nuorempi hallitussihteeri Maini Kosonen sosiaali- ja terveysministeriöstä, vt. osastopäällikkö Varpu-Leena Aalto sosiaalihuoltolainvaliokunnan puheenjohtajana, oikeusneuvosmies Heikki Nousiainen Suomen Kaupunkituomarien yhdistys ry:stä, varapuheenjohtaja, apulaisnimismies Matti Tohkanen Suomen Nimismiesyhdistys ry:stä, toiminnanjohtaja Harri Montonen Kriminaalihuoltoryhdistyksestä, puheenjohtaja, kihlakunnantuomari Kalevi Nissinen Suomen kihlakunnan- ja käräjätuomarit ry:stä ja puheenjohtaja kaupunginviskaali Jorma Kalske Suomen kaupunginviskaaliyhdistys ry:stä.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan uudistettaviksi rikoslakiin, rikoslain voimaannuttamisesta annettuun asetukseen sekä poliisilakiin sisältyvät yleiset toimenpiteistä luopumista koskevat säännökset. Nuorista rikoksentekeijöistä annetussa laissa olevat säännökset syyttämättä ja tuomitsematta jättämisestä kumot-

taisiin ja nuoria koskevat säännökset siirrettäisiin yleisten säännösten yhteyteen.

Uudistuksella laajennettaisiin erityisesti syyttäjän mahdollisuuksia jättää syyte nostamatta tai ajamatta. Samalla syyttämättä jättämisen edellytyksistä ja menettelytavoista säädettäisiin aikaisempaa yksityiskohtaisemmin. Syyte voitaisiin jättää ajamatta rikoksen vähäisyyden, rikoksentekeijän nuoruuden taikka seuraamusten kohtuuttomuuden tai tarkoituksettomuuden perusteella sekä eräissä rikosten yhtymistilanteissa.

Myös tuomitsematta jättämisen perusteista säädettäisiin aikaisempaa yksityiskohtaisemmin. Tuomioistuin voisi jättää rangaistuksen tuomitsematta suurin piirtein samoilla perusteilla kuin millä syyte voidaan jättää ajamatta, mutta sen harkintavalta olisi kuitenkin laajempi.

Poliisilain ilmoittamatta jättämistä koskevan säännöksen uudistamisella pyritään lähinnä saattamaan lain sanamuoto yhteismitalliseksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämistä koskevien säännösten kanssa. Vallitsevaan käytäntöön ei ehdoteta muutoksia.

Ehdotetut lainmuutokset on tarkoitettu saat-
taen voimaan noin yhden vuoden kuluttua sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Valiokunnan kannanotot

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Näin ollen valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Nuoret rikoksenteikijät. Nuoria rikoksenteikijöitä koskevat erityiset toimenpiteistä luopumissäännökset siirretään tällä uudistuksella yleisen lain puolelle ja samalla nuorten syyttämättä jättämistä laajennetaan. Laintasoiset säännökset ilmoituksista, jotka syyttäjän ja tuomioistuimen on lähetettävä toimenpiteistä luopumispäätöksistä sosiaaliviranomaisille, siirretään alemmalle säädöstasolle.

Valiokunta on aikaisemmissa kannanotoissaan (lakivaliokunnan mietintö n:o 9/1989 vp. hallituksen esityksen n:o 245/1988 vp. johdosta sekä lakivaliokunnan lausunto n:o 2/1989 vp. valtioneuvoston lastensuojelua koskevan selonteon johdosta) puuttunut nuorten rikoksenteikijöiden asemaan ja esittänyt käsityksiään nuorisorikollisuuden torjumisesta. Tässä yhteydessä valiokunta korostaa seuraavaa.

Esitutkinta-, syyttäjä- ja oikeusviranomaisen sekä lastensuojeluviranomaisen hyvä yhteistyö on nuorten rikoksenteikijöiden ohjaamisessa välttämätöntä. Yhteistyön käynnistämiseksi on tärkeää, että sosiaaliviranomaiset saavat ilmoitukset toimenpiteistä luopumispäätöksistä. Ilmoitusten lähettämismallisuudesta onkin annettava selkeät säännökset.

Yhteistyön pitäisi johtaa yhteisymmärryksen lisääntymiseen sekä oikeudellisten seuraamusten ja sosiaalihallinnon toimenpiteiden entistä parempaan yhteensovittamiseen. Valiokunnan käsityksen mukaan toimenpiteistä luopumissäännösten käyttämistä edistäisi varmuus siitä, että lastensuojeluviranomaiset antavat nuorelle rikoksenteikijälle hänen tarvitsemansa avohuollon tukipalvelut.

Toimenpiteistä luopumissäännösten rinnalle tarvitaan lisää vaihtoehtoisia seuraamuksia. Olennaisinta on seuraamuksen suhteellinen nopeus sekä vaikutelma, ettei yhteiskunta ole välinpitämätön sen suhteen, miten sen nuoret jäsenet toimivat.

Asianomistajan asema. Hallituksen esityksen perusteluissa asiaan on keskitytty lähinnä rikoksenteikijöiden ja viranomaisen kannalta. Rikoksen toisen osapuolen, uhrin eli asianomistajan, aseman selvittely on jätetty melko vähäisten mainintojen varaan. Vaikka sinänsä perusteltu lähtökohta on, ettei asianomistajan suostumus ole syyttämättä jättämisen ehto, on asianomistajan kannanotoille ja vaatimuksille annettava merkittävä paino harkittaessa toimenpiteistä luopumista.

Valiokunta katsoo, ettei toimenpiteistä luopumispäätös saisi aiheuttaa asianomistajalle ylimääräisiä kuluja eikä lisää vaivannäköä oi-

keuksiinsa pääsemisessä. Ei ole oikein, että asianomistaja joutuisi oikeutettujen korvaustensa saamiseksi itse ajamaan kannetta syytettystä vastaan ja tällöin suorittamaan leimaveroja ja lunastuksia valtiolle. Tämän vuoksi olisikin selvittävä mahdollisuudet vapauttaa asianomistaja tällaisista prosessikustannuksista sekä vapauttamisen vaikutukset. Mikäli asianomistaja voi saada korvauksia rikosvahingkolain nojalla suoraan valtiolta, häntä on neuvottava käyttämään tätä mahdollisuutta hyväkseen.

Toisaalta taas sovittelemennettelyn käynnistymistä on pidettävä erityisenä perusteena toimenpiteistä luopumiselle. Mikäli asianomistaja omasta tahdostaan pyytää, että toimenpiteistä luovutaan, koska asia on sovittu tai hänen vakaa käsityksensä on, ettei asiasta tule tehdä sen suurempaa juttua, on toimenpiteistä luopumista tämän perusteella vakavasti harkittava.

Säännösten tavoitteet. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan uudet säännökset ovat tarpeen useasta eri syystä kuten yksittäisten kohtuuttomilta tuntuvien rangaistusten välttämiseksi, syytettä paremman virallisen kontrollin muodon mahdollistamiseksi, rangaistusjärjestelmän porrastamiseksi sekä rikosoikeudellisen järjestelmän voimavarojen tarkoituksenmukaiseksi jakamiseksi ja kehittämiseksi.

Voimassa olevia säännöksiä toimenpiteistä luopumiseksi on käytetty melko vähän ja epäyhtenäisesti. Uuden säännösten tavoitteiden toteutuminen edellyttää, että säännöksiä ryhdytään käyttämään koko maassa ja että käytäntö muodostuisi kauttaaltaan riittävän yhtenäiseksi. Tämän vuoksi asianomaisille viranomaisille on tehokkaasti tiedotettava asiasta sekä järjestettävä riittävästi koulutusta ja ohjausta.

Pitkään vireillä ollut syyttäjäorganisaation kehittäminen niin, että maahamme saataisiin päätoiminen syyttäjaverkosto, helpottaisi osaltaan yhtenäisen käytännön muodostumista ja siten lainsäännösten tavoitteiden toteutumista. Valiokunta kiirehtiikin syyttäjälaitoksen organisaatiouudistusta.

Esityksen yhtenä tavoitteena on mahdollistaa poliisi- ja syyttäjäviranomaisen tutkintaresurssien tarkoituksenmukainen kohdentuminen. Lakiehdotuksiin ei kuitenkaan ole otettu esitutkinnan rajoittamisen sallivaa säännöstä niin kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa juuri tällä säännöksellä on suurin käytännöllinen merkitys toimenpiteistä luovuttaessa. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan nimenomaista säännöstä pidetään meilläkin tärkeä-

nä, mutta sitä ei ole ehdotettu, kun asiaa ei ole vielä voitu riittävästi selvittää. Valiokunta kiirehtii myös tätä selvitystyötä ja sen perusteella annettavia säännösehdotuksia.

Yksityiskohtaiset huomautukset. Valiokunta esittää lakiehdotusten yksityiskohdista vielä seuraavaa:

1. Laki poliisilain 14 §:n muuttamisesta

Poliisilain 14 §:ään sisältyy ilmoittamatta jättämistä koskevat säännökset. Niitä ehdotetaan tarkistettaviksi lähinnä sanonnallisista syistä, jotta toimenpiteistä luopumista koskevat säännökset muodostaisivat johdonmukaisen kokonaisuuden. Poliisin toimivalta on suppein eikä vallitsevaa käytäntöä ole tarkoitus muuttaa.

Valiokunta katsoo, että lakiehdotuksen perusteluihin kirjoitetut tavoitteet ilmenisivät ehdotettua selkeämmin lakitekstistä, mikäli kysymykseen tulevien rikosten piiri rajataan odotettavissa olevaan rangaistukseen (in concreto) viittaavin määräyksin. Tällöin säännös olisi myös käytännössä helpompi hahmottaa. Näin ollen valiokunta ehdottaa 14 §:n 2 momentin muuttamista niin, että toimenpiteistä voidaan luopua sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä.

2. Laki rikoslain voimaannpanosta annetun asetuksen muuttamisesta

15 b §. Valiokunta ehdottaa pykälään sanonnallista täsmennystä.

1.

Laki

poliisilain 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 18 päivänä helmikuuta 1966 annetun poliisilain (84/66) 14 § näin kuuluvaksi:

14 §

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Ilmoitus voidaan jättää tekemättä taikka enemmistä toimenpiteistä luopua sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vä-

15 c § (uusi). Lakiehdotuksen 15 b §:n 3 momentin mukaan syyttämättä jätetyllä on oikeus saattaa syyttämättä jättämisratkaisu tuomioistuimen tutkittavaksi, jos hän katsoo olevansa syytön rikokseen, jota ratkaisu koskee. Tällainen mahdollisuus tuomioistuintutkintaan on uusi Suomen oikeusjärjestelmässä. Asiantuntijalausunnoissa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei lakiehdotuksessa ole säännöksiä siitä, miten tuomioistuimen tutkittavaksi saatettu syyttämättä jättämisasia on käsiteltävä. Myöskään perusteluissa ei puututa tähän.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tarkoituksena on, että kysymyksessä on tavallinen rikosasia, jonka kohteena on yksinomaan syyllisyyskysymys. Näin ollen asian käsittelyssä noudatetaan normaalia rikosprosessimenettelyä kuitenkin niin, että yleisistä muotomääräyksistä voidaan poiketa kahdessa suhteessa:

— tiedoksiannossa ei tarvitse noudattaa haasteen tiedoksiannosta säädettyä menettelyä, ja

— asia voidaan ratkaista syytetyn poissaolosta huolimatta.

Valiokunta ehdottaa, että edellä olevan perusteella lakiin lisätään uusi menettelytapaa koskeva 15 c §. Tällöin lakiehdotuksen 15 c § muuttuu 15 d §:ksi.

Johtolause. Valiokunnan ehdottamasta uudesta pykälästä seuraa, että johtolauseetta on tarkistettava.

Edellä lausutun perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että kolmas ja neljäs lakiehdotus hyväksyttäisiin muuttamattomina ja että ensimmäinen ja toinen lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvina:

häisenä. Poliisimies voi kuitenkin antaa tällaiseen rikokseen syyllistyneelle huomautuksen.

(3 ja 4 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

2.

Laki**rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain voimaanpanemisesta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun asetuksen 15 §:n 2 momentti ja 18 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat 15 §:n 2 momentti 1 päivänä huhtikuuta 1966 annetussa laissa (197/66) ja 18 §:n 3 momentti 16 päivänä helmikuuta 1973 annetussa laissa (139/73), ja

lisätään asetukseen uusi 15 a — 15 d § seuraavasti:

15 ja 15 a §

(Kuten hallituksen esityksessä)

15 b §

Päätös syyttämättä jättämisestä on annettava syyttämättä jätetylle ja asianomistajalle tiedoksi *henkilökohtaisesti* taikka postitse tai muulla tiedoksiannosta hallintoasioissa annettujen säännösten mukaisella tavalla.

(2 ja 3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

15 c § (uusi)

Kun syyttäjän ratkaisu jättää syyte ajamatta on saatettu tuomioistuimen käsiteltäväksi, syyttämättä jätetylle on 15 b §:n 1 momentissa mainitulla tavalla viivytyksettä annettava tieto

käsittelyn ajasta ja paikasta sekä siitä, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvien osin rikosasiain oikeudenkäynnistä voimassa olevia säännöksiä.

15 d §

(Kuten hallituksen esityksen 15 c §)

18 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 21 päivänä joulukuuta 1989

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Björkstrand, varapuheenjohtaja Urpilainen, jäsenet Aittoniemi, Hacklin, Häkämies (osittain), Jokinen (osittain), Jäätteenmäki, Linnainmaa

(osittain), Moilanen, Niinistö, Paloheimo, Pohjola (osittain), Ryytänen, Taina, Tykkyläinen ja Vähänäkki sekä varajäsen Kärhä (osittain).